

В О Д З Ы Ў А Ф І Ц Ы Й Н А Г А А П А Н Е Н Т А
 аб дысертацыі Цімура Сяргеевіча Буйко “Этымалагічныя гнёзды дэндралагічнай лексікі ў беларускай і польскай мовах на агульнаславянскім фоне: параўнальна-гістарычны аспект”, пададзенай на атрыманне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук па спецыяльнасцях 10.02.01 і 10.02.03

1. Адпаведнасць дысертацыі спецыяльнасці і галіне навукі, па якіх яна прадстаўлена да абароны. У дысертацыі Ц. С. Буйко аналізуюцца лексічныя, словаўтваральныя і марфалагічныя асаблівасці славянскіх моў (пераважна беларускай, польскай і праславянскай). Паслядоўны лінгвістычны аналіз этымалогіі і словаўтварэння назваў раслін выкананы навуковымі метадамі з правільным выкарыстаннем тэрміналогіі. З улікам гэтага даследаванне адпавядае спецыяльнасцям 10.02.01 “Беларуская мова” і 10.02.03 “Славянскія мовы”, а таксама філалагічнай галіне навукі, па якіх яно прадстаўлена да абароны.

2. Актуальнасць тэмы дысертацыі звязана з тым, што пытанне славянскай прарадзімы да сёння не вырашана, а адным са шляхоў да гэтага з’яўляецца поўнае несупярэчлівае апісанне першапачатковага старажытнага дэндралагічнага слоўніка. Па-другое, актуальным застаецца этымалагічны аналіз беларускай лексікі і ўдасканалванне кампаратыўных, глотахраналагічных метадаў. Па-трэцяе, дэндралагічная лексіка дапаўняе этналінгвістычныя звесткі пра старажытных славян, дапамагае рэканструяваць славянскую міфалогію, культуру і звычкі. Аб’ект вывучэння Ц. С. Буйко мае бяспрэчную навуковую важнасць, бо дэндралагічная лексіка належыць да лексічнага ядра, штодзённа запатрабавана ў жыцці чалавека і грамадства, дазваляе лепш уявіць заканамернасці і напрамкі развіцця словаўтварэння ў беларускай і польскай мовах на розных гістарычных этапах. Даследаванне ўключана ў праграму ДПНД «Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы» на 2021–2025 гады.

3. Ступень навізны вынікаў, якія атрыманы ў дысертацыі, і навуковых палажэнняў, што выносяцца на абарону. Ступень навізны

высокая. Упершыню ў беларускім мовазнаўстве праведзена шырокае комплекснае этымалагічнае даследаванне, пад час якога рэканструявана каля 200 лексем. Прапанавана і апрабавана метадыка этымалагізацыі не асобных слоў, а цэлых словаўтваральных гнёздаў у роднасных мовах і падрыхтаваны найбольш поўны лексічны спіс этымалагічных гнёзд дэндралагічнай лексікі, агульнай для беларускай і польскай моў, у якіх апісаны сістэмныя адносіны і рэгулярныя словаўтваральныя мадэлі. Новыя звесткі адлюстраваны і ў палажэннях, якіх вынесены на абарону, напрыклад: “Словаўтваральнай здольнасці дэндронімаў адпавядае адрозненне ў колькасці праславянскіх элементаў у складзе гнёздаў: чым большае этымалагічнае гняздо, тым больш праславянскай лексікі ў яго складзе. Для дэндралагічнай лексікі рэканструююцца такія асноўныя значэнні: 1) ‘адно дрэва’; 2) ‘сукупнасць дрэў’; 3) ‘частка дрэва’; 4) ‘выраб з дрэва ці яго часткі’. Кожная з лексікатэматычных груп прадстаўлена дэрыватамі са строга вызначанымі фармантамі” (с. 15).

4. Абгрунтаванасць і верагоднасць вывадаў і рэкамендацый, сфармуляваных у дысертацыі.

Мяркую, што абгрунтаванасць і верагоднасць высноў і рэкамендацый, якія сфармуляваны ў кандыдацкай дысертацыі Ц. С. Буйко, забяспечваюць наступныя фактары. Гэта багатая факталагічная аснова даследавання, больш за 800 слоў, і абгрунтаваная метадалогія іх даследавання. Па-другое, гэта вялікі спіс аўтарытэтных крыніц – 485! Такі спіс станоўча характарызуе дасведчанасць, стараннасць і уважлівасць дысертанта. Усе яго развагі можна праверыць у каштоўных дадатках, якія займаюць 150 старонак і ўтрымліваюць багаты фактычны матэрыял.

Такім чынам, дысертацыя Ц. С. Буйко – гэта высакаяснае сістэмнае дыхранічнае апісанне важнай часткі лексікі, якое выканана як супастаўленне фактаў сучасных і старажытных славянскіх моў.

5. Навуковая, практычная, эканамічная і сацыяльная значнасць вынікаў дысертацыі з указаннем рэкамендацый аб іх выкарыстанні.

Дысертацыя Ц. С. Буйко мае дастаткова высокую навуковую і сацыяльную значнасць у сувязі з тым, што ў ёй зроблена маштабнае, вычарпальнае даследаванне распаўсюджаных беларускіх, польскіх і праславянскіх назваў раслін. Вырашана важная задача па рэканструкцыі каля 200 лексем. Даказана, што ў гэтых мовах, нягледзячы на блізкае сваяцтва, ёсць шэраг адрозненняў у словаўтваральных тэндэнцыях і мадэлях. Значным у тэарэтычным плане падаецца выснова аўтара пра тое, што “прыналежнасць дэндронімаў да праіндаеўрапейскай, балтаславянскай ці праславянскай лексічнай спадчыны карэліруе з аб’ёмам этымалагічных гнёздаў, вытворных ад гэтых дэндронімаў” (с. 112 дысертацыі).

Атрыманыя практычныя вынікі (этымалагічныя рэканструкцыі і словаўтваральныя гнёзды) знойдуць прымяненне пры складанні слоўнікаў і выкладанні лексікалогіі, этымалогіі, беларускай і польскай мовы.

Сацыяльная вартасць даследавання звязана з рэканструкцыяй старажытнай культуры славян, што дапаможа лепей сфармуляваць сучасныя каштоўнасці, улічыўшы наш гістарычны досвед, духоўную і матэрыяльную спадчыну.

6. Апублікаванасць вынікаў дысертацыі ў навуковым друку. Асноўныя вынікі дысертацыі Ц. С. Буйко поўна выкладзены ў 13 публікацыях, сярод якіх 5 артыкулаў у навуковых выданнях, уключаных у пералік ВАК, 1 артыкул у замежным навуковым выданні, 5 – у зборніках навуковых прац, у тым ліку ў адным замежным і інш. Усяго аб’ём публікацый складае 7,4 аўт. аркуша. Вынікі былі абмеркаваны на 4 канферэнцыях.

7. Афармленне дысертацыі і аўтарэферата ў цэлым адпавядае патрабаванням ВАК Беларусі. Дысертацыя ўтрымлівае змест, пералік скарачэнняў, уводзіны, агульную характарыстыку работы, тры главы, заключэнне, спіса выкарыстаных з 485 крыніц, спіс аўтарскіх публікацый і 8 дадаткаў аб’ёмам 150 старонак.

Дысертацыя і аўтарэферат падрыхтаваны згодна з нормамі навуковага стылю і афармлены паводле інструкцыі. Кампазіцыя прадуманая, лагічная,

дарэчна вылучаны главы і раздзелы. Частка матэрыялу абгрунтавана вынесена ў дадаткі. Аўтарэферат дае дастатковае ўяўленне пра змест дысертацыі і не ўтрымлівае звестак, якія выходзяць за яе межы.

Заўвага. Падаецца, што загаловкі глаў аформлены няправільна. У п. 26 “Інструкцыі аб парадку афармлення дысертацыі...” гаворыцца: “Главы нумеруюцца в пределах диссертации в возрастающем порядке, начиная с единицы, арабскими цифрами после слова «ГЛАВА» без точки, которое печатается прописными буквами полужирным шрифтом. Заголовки глав печатают прописными буквами полужирным шрифтом и располагают в середине следующей строки без точки в конце”. Ц. С. Буйко кропкі паставіў і загаловкі размясціў у тым жа радку, што і слова “Глава”.

8. Заўвагі. Дысертацыя Ц. С. Буйко прынцыповых заўваг не выклікае. Аднак, як і большасць сур’ёзных даследаванняў, яна дае глебу для пытанняў і роздуму.

1) Аўтар спасылаецца на “Слоўнік Гродзенскай вобласці” Т. П. Сцяшковіч 1983 года, аднак у 2018 годзе выйшла другое выданне, на якое лепей і арыентавацца, бо яно выпраўленае.

2) Перад рэканструяванай старажытнай формай звычайна выкарыстоўваюць адну * (“зорачку”). У працы Ц. С. Буйко ёсць формы як з адной, так і з дзвюма зорачкамі (напрыклад, с. 15–17 і 19 аўтарэферата). Што абазначае адна зорачка, а што – дзве?

3) Як аўтар разумее тэрміны “фармант” і “складаны фармант” (гл., напрыклад, палажэнне на абарону № 5)?

4) Не зусім ясна, колькі і якіх слоў прыцягнута да аналізу ў працы. Так, характарызуючы матэрыял, аўтар адзначае: “Корпус этымалагічных гнёздаў у колькасці 839 лексем сфарміраваны на аснове матэрыялу...” слоўнікаў (далей яны характарызуюцца; с. 14 дысертацыі і с. 5 аўтарэферата). Аднак колькі слоў з якой мовы аналізавалася? Думаецца, варта было прывесці спіс слоў, якія з’яўляюцца вяршыняй этымалагічнага гнязда, і спіс названых 839 лексем па мовах. Напрыклад, на с. 58 аўтар прыгадвае польскія лексемы *kocierba*

‘чаромха’, *kocierpka*, *posierpka* ‘чаромха звычайная’, аднак беларускае *чаромха* ў дысертацыі мне знасці не ўдалося. Аналагічна не знайшлося слова *сліва*. Магчыма, яно і ёсць у рукапісе.

5) У “Заклучэнні” адзначана: “Памылковым з’яўляецца сцвярджэнне аб адной прарадзіме індаеўрапейцаў (параўн. тэорыю У. Сафронава аб трох прарадзімах індаеўрапейцаў), паколькі фарміраванне этнічных груп займае не толькі вялікі часавы прамежак, але таксама шырокую геаграфічную прастору” (с. 112). Думаецца, што адмаўленне ад адной прарадзімы ў дысертацыі не даказана. Сапраўды, існуе меркаванне У. Сафронава, аднак большасць навукоўцаў яго адхіляюць. Пытанне прарадзімы аўтар аналізуе ў раздзеле 1.1, дзе прыгадвае шэраг значных класічных і найноўшых публікацый аб гэтым, што пацвярджае выдатную эрудыцыю саіскальніка. Аднак

Параўн., напрыклад, артыкул Т. В. Гамкралідзэ і В. У. Іванава “Индоевропейская прародина и расселение индоевропейцев: полвека исследований и обсуждений” (2013): “Возвращаясь к оценке в свете известных теперь данных гипотезы, выдвинутой нами 40 лет назад, можно признать, что приурочение прародины индоевропейцев к Месопотамии или близкой к ней части Древнего Ближнего Востока (возможно, более южной, чем нам представлялось) кажется весьма вероятным (особенно благодаря открытию большого числа древних заимствований)”.

У цэлым жа адзначу, што пытанне паходжання індаеўрапейцаў і славян дэтална прааналізавана першай главе. Тут праявіліся выдатная эрудыцыя аўтара, уменне знайсці і прааналізаваць публікацыі па гэтай складанай, поўнай псеўданавуковых спекуляцый тэме, што яшчэ раз пацвярджае высокі ўзровень спецыяльнай падрыхтоўкі Цімура Сяргеевіча і адпаведнасць яго навуковай кваліфікацыі чаканай вучонай ступені.

9. Адпаведнасць навуковай кваліфікацыі саіскальніка вучонай ступені, на якую ён прэтэндуе.

Дысертацыя Ц. С. Буйко — гэта завершанае, самастойнае даследаванне, выкананае ў рэчышчы класічных лінгвістычных раздзелаў – словаўтварэння і

этымалогіі – з прыцягненнем прынцыпаў новых галін – этналінгвістыкі, культуралогіі, кампанентнага аналізу і інш. Дысертацыя ўтрымлівае каштоўныя тэарэтычныя абагульненні, разгортвае вынікі старанна праведзеных назіранняў над багатым рэпрэзентатыўным шматмоўным матэрыялам розных гістарычных перыядаў. Моўны матэрыял і меркаванні даследчыкаў інтэрпрэтуюцца карэктна, падмацоўваюцца рэпрэзентатыўнымі прыкладамі з вялікага шэрага тлумачальных, этымалагічных, анамастычных і іншых слоўнікаў. Навуковая кваліфікацыя аўтара адпавядае патрабаванням, якія ставяцца да саіскальніка вучонай ступені кандыдата філалагічных навук па спецыяльнасцях 10.02.01 “Беларуская мова і 10.02.03 “Славянскія мовы”.

10. **Заклучэнне.**

Прыемна адзначыць, што дысертант працягвае добрую традыцыю дыяхранічных даследаванняў у нашай краіне. Гэта вобласць традыцыйна выклікала цікавасць айчынных спецыялістаў. Так, напрыклад, у даведніку Дз. В. Дзятко і С. В. Шахаўскай «Беларускае мовазнаўства…» (2011) дысертацыі па гісторыі беларускай мовы знаходзяцца на трэцім месцы па колькасці. Цяпер дыяхранічныя даследаванні, на жаль, не такія частыя.

Дысертацыя Ц. С. Буйко “Этымалагічныя гнёзды дэндралагічнай лексікі ў беларускай і польскай мовах на агульнаславянскім фоне: параўнальна-гістарычны аспект”, падрыхтаваная пад навуковым кіраўніцтвам дацэнта М. П. Антропава, з’яўляецца самастойным кваліфікацыйным даследаваннем, у якім змяшчаюцца новыя практычныя і тэарэтычныя вынікі ў галіне беларускага і славянскага мовазнаўства. Яна цалкам адпавядае ўстаноўленым патрабаванням. Змест адпавядае мэце і задачам, сфармуляваным ва “Уводзінах”. Матэрыял выкладзены аргументавана, лагічна, паслядоўна.

У адпаведнасці з пп. 19–21 “Палажэння аб прысуджэнні вучоных ступеней і прысваенні вучоных званняў” аўтар заслугоўвае прысуджэння вучонай ступені кандыдата філалагічных навук па спецыяльнасцях 10.02.01 “Беларуская мова” і 10.02.03 “Славянскія мовы” за:

– храналагічную, дыялектную і тапалагічную класіфікацыю назваў дрэў

у беларускай і польскай мовах на падставе этымалагічных, сацыялінгвістычных і геаграфічных звестак;

– выяўленне і апісанне асноўных рэгулярных словаўтваральных мадэлей дэндралагічнай лексікі і іх дэрывацыйнага патэнцыялу, рэалізаванае на значным фактычным матэрыяле (больш за 800 слоў) у кантрастыўным беларуска-польскім аспекце;

– праведзеную ўпершыню этымалагічную рэканструкцыю каля 200 слоў у беларускай і польскай мовах.

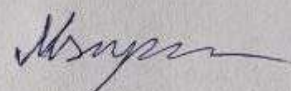
Афіцыйны апанент

дацэнт кафедры тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі

Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта

кандыдат філалагічных навук, дацэнт

11.01.2024

М. В. Супрунчук

